

FLYTTFÅGLAR PÅ ÖSTERSJÖN

AV

DR. IVAR HORTLING, HELSINGFORS

Under en resa, som undertecknad gjorde med ångbåt från Helsingfors till Lübeck 18. aug.—21. aug. 1923 och retur 29. sept.—2. okt., gjorde jag regelbundet anteckningar rörande flyttfåg-larna, som syntes ute på havet. Färden gick från Helsingfors yttre vägen längs Finska Viken, förbi Dagerort över mot Gotland i SW riktning, vidare förbi Öland och väster om Bornholm till Lübeck. Avresan från Helsingfors skedde kl. 10 f.m. vid WSW vind, mulen väderlek och + 12° C.

Första dagen — Helsingfors till Dagös bredd — syntes endast 2 st. piplärkor *Anthus pratensis*, sillmåsar *Larus fuscus* ända till 40 st. åt gången, 2 fisktärnor *Sterna hirundo*, 2 fiskmåsar *Larus canus*, 1 grissla *Cepphus grylle* och 2 tordmular *Alca torda*; det var allt. Följande dag, den 19. Aug., vidtogo anteckningarna kl. 8 f.m. öster om Gotlands nordspets. Vinden var ONO. Den dagen sågos — alltså under Gotlands och Ölands bredd — åter sillmåsar *Larus fuscus*, högst 20 åt gången, 2 st. fiskmåsar *Larus canus*, 1 unng skrattnås *Larus ridibundus* (kl. 7⁴⁰ e. m.); vidare 1 gluttsnäppa *Totanus glottis* flygande västerut på Gotlands bredd kl. 9 f.m.; 2 st. lommar *Colymbus arcticus*, 7 svärtor *Oedemia fusca*, 1 st. pracka *Mergus serrator*, 1 st. + 3 *Sterna* (sp?), 2 st. ejdrar *Somateria mollissima*, 12 storspövar *Numenius arquata*, 40 st. prutgäss *Anser torquatus*, 1 unng tordmule *Alca torda*. Tredje dagen — väster om Bornholm, Rügens bredd — sågos vid stark västvind, halvmulet, kl. 7 f.m.—9 e. m., 15 + 9 + 1 + 3 *Sterna* (sp.), 2 juvv. *Larus ridibundus*, 1 Svarttärna *Sterna nigra* (kl. 8 e. m.), 2 st. labbar, sannolikt *Lestris parasitica*, 1 *Anthus*, en liten flock änder, några få sillmåsar (också ungfåglar, tidigare mest gamla), 1 fisknås, 1 *Cepphus grylle*, 6 st. kärrsnäppor *Tringa alpina*. I Lübecks hamn syntes följande morgon kl. 1/2 6 1 fisknås, 1 dvärgnås *Larus minutus*(?), skrattnåsar.

Under hela resan hade jag sett 13 arter i 91 individ (förutom måsarna). Sillmåsen synes förekomma kolonivis; de följa med båten 1—2 timmar, för att återvända till sina stationsorter. Talrikast voro de vid Helsingfors, Porkala, Odensholm, Gotland och Öland samt Bornholm. I Mecklenburgska bukten följde inga måsar mer. I jämförelse med sillmåsarna voro de andra måsarna sparsamt företrädade: under hela vägen endast 5 fiskmåsar, vid Öland en skratmåsa, vid Bornholm 2 unga skratmåsar och vid inloppet till Lübeck flere. Jag hade särskilt gjort observationer angående den höjd, på vilken fåglarna flyga, vidare riktningen, som de innehade, flygsätt, måsarnas benläge o. s. v. Alla flögo mest ganska lågt nere, så piplärkorna, svärtorna, lommarna, kärrensäpporna, delvis också gässen alldeles utmed vattenytan; gluttsnäppan något högre, ca. 50 m, likaså spovarna 20—30 m; labbarna och måsarna på växlande höjd, ej över 30 m. Gluttsnäppan flög åt WSW, svärtorna nästan rakt söderut (flyttning eller sträck?), ejdrarna åt SW, storspovarna likaså, likaså en pracka. Ofta sågos sillmåsar vila på vågorna långt ute på havet, så långt att land inte syntes på något håll. Prutgässen flögo åt SW; *Anthus* åt W (från Bornholm), likaså labbarna. Från Warnemünde flögo tärnor över viken åt NW., likaså kärrensäpporna. Vad flygsättet vidkommer, flögo prutgässen i lång rad, som stundom sköt flyglarna framåt eller bildade oordnade grupper för att åter fortsätta i lång rad snett efter varandra; spovarna flögo ej i triangel utan i sned linje, stundom oordnat: deras läte var *kui—kui—kuui*; svärtorna flögo i rad, kärrensäpporna likaså. Sillmåsarnas benläge var vanligen tryckt under stjärten, synliga, i ett fall indragna i fjädrarna, så att de inte syntes alls; stundom ock hängande bakutsträckta under stjärten. På Finska Viken hade jag förutom måsar sett endast 2 piplærkor, 1 grissla och 2 *Alca torda*; på Östersjön däremot hela tiden fåglar, som flyttade i båtens färdriktning (SW), i södra delen av Östersjön också åt W eller NW. Sannolikt flyga många fåglar från Finland tvärs över Finska Viken. Nytt för mig var att prutgässen börja flyttningen så tidigt som i augusti.

Återresan gick samma väg som nerresan. Avresan från Lübeck kl. 2⁴⁰ e. m. i sol och svag NW vind. Främst sågos ett

hundratalskrattmåsar, på stränderna svarta kråkor (om unga råkor eller *Corvus cornix corone?*), bland dem bastarder med grått inslag; bofinkar *Fringilla coelebs* 50 st. i flock på stranden; 1 sädesärsla *Motacilla alba*; 1 *Totanus glottis*; 4 st. ormvråkar *Buteo vulgaris*; 5 st. havstrutar *Larus marinus*, en och en; 4 st. *Larus canus*; 1 st. gråtrut *Larus argentatus*; en bokoloni av backsvalan *Hirundo riparia*; 10 st. tärnor *Sterna* (sp?) ungfåglar; två flockar kustsnäppor *Tringa canutus*(?) om 60 st. varje vid Travemünde. Anmärkningsvärt att inga sillmåsar voro synliga.

Följande dag, den 30. sept. (svag NW vind och mulet), vidtago anteckningarna kl. 7 f. m. SW om Bornholm. Då sågos *Anthus pratensis* 3 + 3 lågt åt NW.; kl. 8 f. m. lommar enstaka åt SW., en åt N.; 1 *Anthus* åt SW.; 1 *Motacilla alba* åt SW; $\frac{1}{2}$ 9 4 st. gäss åt SW; *Anthus* 2 + 6 + 7 + 4 åt SW; 1 *Tringa alpina* åt W; 4 st. lommar lågt åt W. Vid 55° 30' lat., 14° 50' long. visar sig plötsligt 1 sillmås; 2 st. svärtor; 3 lommar; 6 st. sjöorrar *Oedemia nigra* lågt åt WSW; 1 sädesärsla, 12 svärtor, 13 *Anser torqvatus*, 1 *Anthus*, alla åt SW; 1 stare, *Sturnus vulgaris*, i pärlskrud sätter sig på förmasten och följer en lång stund med fartyget; 6 st. *Anthus* åt W; vinden tilltager, NW: 36 st. *Anser torqvatus* åt SW; 18 svärtor åt WNW. Alla dessa fåglar hava tydligen känning av svenska kusten. 1 + 1 lom; 2 *Oedemia nigra* åt W; 1 lom åt SW; 2 småfåglar åt W; 1 *Anthus* åt W. Kl. 10⁵⁰ f. m. 7 st. *Tringa alpina* åt SW; 50 *Anser torqvatus* åt SW. Vind NW (2 Beauf.) $\frac{4}{5}$ mulet. Kl. $\frac{1}{2}$ 2 på dagen 3 sillmåsar (1 ung); 1 gråtrut ad.; 1 sillmås, juv.; 36 *Anser torqvatus* åt W längs vattenytan; 1 *Larus canus* ad. åt W + 1. Ölands sydudde i norr kl. 2⁵⁵. Kl. 3³⁰ e. m. 1 *Larus fuscus*. Vinden mojar av. 1 Sillmås juv. åt Öland; 3 *Motacilla alba* västerut; kl. $\frac{1}{2}$ 6 e. m. 1 sillmås + 3 unga; 1 *Larus canus* ad. I skymningen 2 småfåglar ombord. Den 1. Okt. vind N, går över till NW. Ganska lugnt kl. 6¹⁵ f. m.: 5 st. lommar åt SW; en flock änder åt SW; 1 *Anthus pratensis* ombord; 1 *Anthus* västerut; 1 skogsduva *Columba oenas* åt SW; 1 sädesärsla ombord; 1 fiskmås; 3 svärtor åt S; 1 *Anthus pratensis* ombord; 3 lommar åt SW; 2 *Anthus pratensis* ombord; 1 stenskvätta *Saxicola oenanthe* åt SW; 8 sillmåsar (3 unga) åt SW; 4 st. *Larus canus* längs vattenytan åt SW; 3 svärtor åt SW; 1 sillmås juv. åt SW; 4 lommar åt SW; 1 svärta åt NW; 1 lom SW. Kl. $\frac{1}{2}$ 9 58° lat. 20° 30' long.: 1 sillmås + 20; kl. 9 börja

sillmåsarna kretsas kring fartyget och följa det. 1 *Anthus* åt W, 10—1 m högt. 3 svärter åt SO. Vinden går över till S. Sillmåsar kl. 9⁴⁵—11⁴⁰ växlande mellan 1 och 9 st., därav 2 ungfåglar; vinden friskar i: 2 lommar åt SSW; 1 fiskmås; kl. 12³⁰ 11 sillmåsar; 1 *Larus argentatus* juv; 1 lom SW; 20 sillmåsar: Filsand (Ösel) synes i SO; 1 grissla i övergångsdräkt; 14 ejder ♂; 1 lom. Kl. 1/2 3 sillmåsar som förr; 1 *Anthus* ombord, kommer flygende från NO, flyger åt N och försvinner. Dagerort synes i Öster; det börjar regna; måsar som förr; 1 lärka *Alauda arvensis* kommer till skeppet och flyger österut mot land; 1 + 2 lommar åt S; 1 lärka åt NO; 1 + 1 lom åt SW; 1 lärka söker komma ombord i skymningen kl. 5²⁰.

Den 2. okt. mulet och regntjocka kl. 1/2 5 f. m.: 1 småfågel ombord; 1 mås (Gråhara utanför Helsingfors synes); småfåglar flyga åt S; 6 st. *Larus canus* ad. och juv.; 1 sillmås; 2 flog sjöorrar *Oedemia nigra* à 10 st.; 2 st. sjöorrar; i S. Hamnen i Helsingfors *Larus canus* ad. och juv., *Larus fuscus* ad. och juv., unga gråtrutar.

På återresan Lübeck—Helsingfors sågos, förutom de talrika sillmåsarna, först skrattmåsar (nära Lübeck), 5 st. havstrutar, 4 *Larus canus*, 1 *Larus argentatus*. På färden vidare norrut unga skrattmåsar, inga havstrutar. Av fiskmås förekom ett par vid Ölands sydspets, fem nära Gotland, 1 utanför Ösel, 1 utanför Dagerort vid Dagö. Gråtruten var också sällsynt: 1 st. närmare Öland, 1 ungfågel utanför Ösel; slutligen i Helsingfors hamn 5 st. Sillmåsarna voro åter talrikast: den första visade sig norrom Bornholm, sedan kommo nya vid Öland, Gotland, Filsand, Dagerort. Bland de måsar, som syntes under resan Lübeck—Helsingfors funnos otvivelaktigt sådana, som voro stadde på flyttning: de flögo målmedvetet åt W och SW utan att taga minsta notis om ångbåten. Andra lågo på vågorna långt ute på havet. Men det är uppenbart, att desse alla hade »landkjenning«.

Det visade sig, att många av våra finska fåglar flytta över Östersjön i SW riktning, både småfåglar och större, enstaka och flockvis. I allt sågos på återresan 21 arter (förutom måsarna) i 538 exemplar. Bland dem småfåglar ss. sådesärta, bofink, *Anthus pratensis*, stare, stenskvätta, lärka. Huvudsakligen var det ångpiplärkor: låtet det spetsiga *ist—ist* (träpiplärkens lockton utdraget sirrande, en gång tsrr). Om bofinksflocken jag såg nära Lübeck

vet man ju inte varifrån den härstammade. Likaså vet man inte, vilka vägar vadarflockarne (*Tringa*) kommit, om direkt över Östersjön eller långs kusterna. Lejonparten av flyttare utgjordes av prutgäss, därnäst lommar, svärtor, sjöorrar. Vi se vidare att vadare ss. gluttnäppan och kärrenäppan färdas långs havet, ej endast långs kusterna. Prutgässen synas flytta ungefär långs ångbåtsfarleden, de flyga visserligen också närmare kusterna, vilket är känt och bl. a. jag upprepade gånger konstaterat vid Porkala m. fl. ställen. Man kan därför säga, att hela Östersjön är en stråkväg för prutgäss, sjöorrar, vadare, småfåglar. Huvudfaktorn, huvuddrivfjädern för dessa flyttare är flyttning-instinkten, som driver dem åt W och SW (det återstår att utröna, om prutgässen färdes gamla och unga tillsammans, i vilket fall flyttningen bottnar i tradition; eller de unga skilt för sig, de gamla för sig). Orienteringen är för dem en småsak. Från 400 m höjd överblickar en fågel en vidd av 50 km åt alla håll, alltså får den med största lätthet landkjenning på Finska Viken och Östersjön. Finska Viken är på sitt bredaste ställe 125 km, vanligen blott 50—100 km. Fågeln ser således med lätthet, genom att höja sig några hundra meter, vardera kusten. Då den engång har sin kurs given, spelar det ingen roll för fågeln, om den inte ser land. Dess instinkt och sinnenas skärpa — natursinne ville jag kalla det — driver den dock på rätt. Avståndet från Gotland till Lettlands Östersjökust är ungefär 170 km. Inte heller på Östersjön löper fågeln fara att flyga vilse alltför länge, förr än den åter har kursen klar för sig. På en timme flyger en fågel i medeltal 5—10 mil, mycket snabbare fåglar finnas ju ock. Vad betyder det för dem att orientera sig på en sådan vattenpuss som Östersjön?

Ångbåtsresor äro idealiska observationstillfällen. Det vore av stor betydelse, om verkligt fågelkunniga personer gjorde regelbundna anteckningar över sine iakttagelser ute på havet, då sådant blott kan ske. Det skulle i hög grad bidra till att öka vårt vetande om flyttfåglarnes intressanta liv.
